

*Олена Немкович***НОВА КНИГА ПРО СТЕФАНА ТУРЧАКА****(до 75-річчя від дня народження)**

Нещодавно побачила світ книга доктора мистецтвознавства, професора, члена-кореспондента Національної академії мистецтв України, Народного артиста України, ректора Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського Володимира Рожка «Стефан Турчак» (Київ, 2012). У передньому слові до книги Борис Олійник влучно зазначив: «Істинні, самодостатні творці плануються небесами не на один день, а на віки. Саме в складні періоди розбудови держави затребуваність таких особистостей, як Турчак, виростає в рази. Нині саме такий період, сповнений тривоги за подальшу долю України, переживає наше суспільство. Відтак цілком природним є звернення до постаті Стефана Васильовича [...]. І так буде допоки віку, позаяк такі люди не вмирають, а просто переходять у Пам'ять». Пам'ять культури — це те, без чого не може існувати суспільство, що є необхідним для підтримування ним свого гуманістичного ества. Звідси — загальнокультурне значення кожної події, спрямованої на збереження непересічних мистецьких цінностей, у яких концентруються найвищі злети творчого людського духу й разом із ними основні сенси культури.

У цьому контексті характерним є незмінне зацікавлення представників різних спеціальностей і поколінь культурної громадськості виданнями, присвяченими діячам, які репрезентують мистецьку еліту української нації. До них належить і ця книга, в якій висвітлюється життєвий і творчий шлях легендарного українського музиканта, впродовж багатьох років головного диригента столичного оперного театру України Стефана Турчака. Гортаючи її сторінки, не можна не відчувати, що книгу написано людиною, яка в найтонших нюансах знає те, про що пише. І це не випадково, тому що автор праці є науковцем і водночас діячем, який має багаторічний творчий досвід у низці сфер — хорового диригування, педагогіки, адміністративної, дипломатичної діяльності, організації музично-культурного життя. Завдяки цьому він виважено й об'ємно розуміє музично-культурний процес, особливо гостро відчуває в ньому все художньо цінне, бачить його у світовому культурному просторі. А це є необхідним для осягнення постатей такого масштабу, як Турчак — геніальний музикант-виконавець, митець-філософ, у творчості якого розкривалися незвідані глибини духовного мікрокосмосу окремої людини й макрокосмосу цілої нації, що водночас набували загальнолюдського звучання. Крім того, автор книги поєднує роботу керівника Національної музичної академії України й завідувача кафедри музичної режисури та оперної підготовки, активно сприяє піднесенню художнього рівня вистав і авторитету Оперної студії Академії. Раніше — в 1980-х — він працював заступником директора з творчих питань київського театру опери та балету ім. Т. Шевченка. Саме тоді тут працював С. Турчак, з яким автор рецензованого видання підтримував добрі творчі й суто людські стосунки. Відтак Володимир Іванович Рожок прекрасно розуміє специфіку оперного театру, неповторні риси виконавського стилю митця. Він безпосередньо спостерігав творчий процес Майстра, його скрупульозну працю над кожним спектаклем, з оркестром, кожним

окремим виконавцем, працю на репетиціях, співанках, уроках, детально знає всі різнопланові вистави, здійснені під орудою Маестро, серед яких “Отелло” Дж. Верді, “Борис Годунов” М. Мусоргського, “Євгеній Онегін” П. Чайковського, “Тарас Бульба” М. Лисенка, “Милана” Г. Майбороди, “Камінний господар” В. Губаренка, “Ольга” і “Прометей” Є. Станковича, “Абесалом і Етері” З. Паліашвілі та ін. твори національної та світової класики. Володимир слухав Турчака і як диригента-симфоніста, самобутнього інтерпретатора найскладніших творів світової музичної літератури — “Реквієма” Дж. Верді, Шостої симфонії П. Чайковського, Другої симфонії С. Рахманінова, диригента багатьох концертних програм з провідними солістами театру.

Отож показово, що саме В. Рожок здійснив непересічний внесок у справу увічнення пам'яті видатного українського митця, творча спадщина якого стала об'єктом уваги в низці його публіцистичних і наукових статей, докторській дисертації, присвяченій проблемам диригентського мистецтва. Він став також ініціатором і організатором спочатку Національного (про який розповів у монографії «Сонячний маестро»), потім — Міжнародного конкурсу диригентів ім. С. Турчака, автором книг, присвячених названому музикантові — «Стефан Турчак. Диригент. Митець. Громадянин» (Київ, 1994), врешті — рецензованої публікації. Вона є цінною науковою розробкою, потрібною для мистецтвознавства, і водночас презентабельним, розкішно ілюстрованим, довершеним з художньо-естетичного погляду виданням. У ньому повною мірою відбилися й великий досвід праці Автора у сфері оперної культури, й наукова точність, аргументованість, детальність опрацювання фактологічного матеріалу, й широта погляду на музично-культурний процес. Мова книги засвідчує ще один талант її автора — володіння ораторським мистецтвом, уміння підкорювати аудиторії слухачів і читачів. Завдяки цьому вона легко читається, є доступною не лише для фахівців-музикантів, а й для широкого кола читачів.

У виданні репрезентовано найґрунтовніше розроблену на сьогодні творчу біографію диригента в контексті української музичної культури другої половини ХХ ст. У ньому детально розповідається про дитинство Стефана Васильовича, формування його творчої особистості під впливом педагогів — відомих і визначних західноукраїнських музикантів — Є. Вахняка, І. Гриневецького, М. Колесси, С. Людкевича, Р. Сімовича, А. Кос-Анатольського, А. Солтиса та ін., згодом — видатного українського диригента, який тоді очолював Державний симфонічний оркестр УРСР, Н. Рахліна. Співпраця з ним, за словами С. Турчака, «відіграла вирішальну роль» у його фаховому зростанні.

Перед читачем детально розкриваються сторінки блискучої творчої кар'єри митця, його праці у сферах оперного й симфонічного диригування, виховання молодих музикантів під час роботи на посаді професора Київської консерваторії, гастрольних подорожей, свідчення визнання за кордоном, аналізуються інтерпретації ним оперних і симфонічних композицій. Важливим для правдивого відтворення постаті Турчака є репрезентація його не лише як винятково обдарованого диригента, а і як багатогранної творчої особистості, яка мала різнобічну ерудицію, могла сказати вагоме фахове слово щодо специфіки сольного оперного й хорового співу, хореографії, музичної режисури. Як казав він сам, «диригент — це все знати, все чути, все вміти». Ґрунтовність опрацювання матеріалу засвідчують інфор-

мативно насичені додатки, в яких систематизовано весь емпіричний матеріал, що стосується творчої спадщини Турчака. Тут подано тексти його друкованих публікацій, вичерпні відомості про оперні й балетні постановки, здійснені під його керівництвом в Україні й за її межами, записи оперної і симфонічної класики на грамплатівки LP, а також фондові записи на Українському радіо, фільмографію.

Надзвичайно цінним для збереження в пам'яті культури спогаду про Стефана Турчака як незвичайну творчу особистість і живу людину, є присутність у книзі багатьох деталей, які фіксують індивідуальні риси його духовного світу, характеру, виконавського стилю, творчої лабораторії. Той, хто бував на спектаклях і концертах, якими він диригував, ніколи не забуде влучно відзначені Володимиром Рожком вибуховий темперамент, величезної сили експресивність, за Борисом Олійником, «немислиму енергію особистості» і водночас окриленість, поетичну натхненність, виняткову одухотвореність, магічний вплив митця на слухачів. Слушно згадує Автор книги й добре відомі музикантам залізну волю, неймовірну працьовитість, вимогливість і безкомпромісність диригента, поєднані з елегантністю, навіть лагідністю у спілкуванні з колегами. Важливим для відтворення постаті митця в її живій неповторності є введення до книги “голосу” самого Турчака — багатьох його ідей, міркувань про театр, диригентське мистецтво, інших музикантів, вчителів і колег, що розкривають безконечно глибокий духовний світ видатного Майстра та великої особистості. Лише такий музикант, який, здається, був створений з музики й випромінював її кожним своїм словом, жестом, поглядом, міг сказати, що в руках акторів на сцені «є своє легато, фермато, анданте, алєгро, форте та ін.» (с. 214). Важливим для створення відчуття близької присутності цієї великої людини, безпосереднього спілкування з нею є й наявність у книзі численних фотоматеріалів — очолюваного Турчаком Державного симфонічного оркестру України, афіш, сцен із поставлених ним опер, диригента в оточенні колег по театру, інших видатних митців, як-от п'яністи Д. Башкиров і С. Нейгауз; композитори: Є. Станкович, В. Губаренко, М. Скорик, Р. Щедрін; співаки Ю. Гуляєв і А. Солов'яненко з дружиною — відомою співачкою Г. Циполою; особливо — самого Маєстро в різні миті творчого процесу, що візуалізують раніше згадані характерні риси його творчого “почерку”.

Необхідним для осмислення справжніх масштабів творчої постаті музиканта є осмислення його мистецтва в багатьох зв'язках із контекстом національної культури — з характерними прикметами, тенденціями, проблемами українського театрального процесу, життям Київського оперного театру другої половини ХХ ст., авторитетними диригентськими школами, зокрема М. Колесси й Н. Рахліна. Показовим є й висвітлення співпраці з оперними режисерами, композиторами, процесу переосмислення в його постановках мистецьких принципів Ю. Григоровича, К. Сергєєва, В. Вронського, виявлення глибокого генетичного коріння виконавського мистецтва С. Турчака в минулих періодах історії національної художньої культури, приміром, музичній режисурі українського театру корифеїв межі ХІХ–ХХ ст. Доцільними в цьому сенсі є й згадки про звернення до творчих здобутків диригента в критико-публіцистичних виступах провідних українських музикознавців — Л. Архимович, М. Михайлова, М. Загайкевич, М. Черкашиної-Губаренко та ін.

З таким ракурсом розкриття постаті С. Турчака безпосередньо пов'язаний своєрідний прийом, що є близьким музичній логіці й, безперечно, прикрашає це “музичне” видання, надаючи йому драматургічної завершеності. Висловлена на перших сторінках думка Б. Олійника про те, що такі люди, як С. Турчак «не вмирають, а просто переходять у Пам'ять», розгортається в цілий заключний розділ книги “Шлях у безсмертя”. У ньому йдеться про продовження мистецьких принципів С. Турчака наступними генераціями українських диригентів, вшанування його пам'яті, передусім проведення національних і міжнародних конкурсів його імені. Водночас цим у зазначеному виданні ще раз акцентується його головне надзавдання — здійснити внесок у збереження для культури, для нащадків нетлінного образу Майстра, який усе своє життя поклав на вівтар великого мистецтва, цілком віддав себе людям, завжди був і відійшов у інший світ видатним сином українського народу.

